

MORE
Eutopia later

Marc Cosyns

MORE
Eutopia later

Voor de bezoekers van Villa Voortman
en zij die hun bezoek mogelijk maken.
www.villavoortman.be

© 2016 – Marc Cosyns & Uitgeverij Vrijdag
Jodenstraat 16, 2000 Antwerpen
www.uitgeverijvrijdag.be
www.marccosyns.eu

Omslagontwerp: Frederik Hulstaert
Vormgeving binnenwerk: theSWitch, Antwerpen
Foto auteur: Maaïke Bearelle (+)

NUR 301
ISBN 978 94 6001 507 6
D/2016/11.676/318

e-boek
ISBN 978 94 6001 508 3

De uitgever heeft ernaar gestreefd de relevante auteursrechten ten aanzien van de gepubliceerde teksten en afbeeldingen te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Niets van deze uitgave mag door middel van elektronische of andere middelen, met inbegrip van automatische informatiesystemen, worden gereproduceerd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Het Moriaanse nu	7
Het utopische Esperanto	8
Een gedichtje van vrouwe Ainigma	9
Voorwoord in de vorm van een mail	10

Het eerste interview

Van het klooster naar de villa	15
Het voorstel	17
Het ideale gesprek	21
Correcties op de samenspraak	79

Het tweede boek

(waarom geen inleiding)	
Over steden aan de macht, met muren en de wereld om ons heen	87
De overheid als geneesmiddel voor de vrije markt?	89
Wie wil nog werken?	93
Social medialife	102
Reizen naar het Oosten	106
De verdeling van zwarte welvaart	108
Culturele bagage om te onderwijzen en op te voeden	110
Slaven uit vrije wil	122
Gevangen door wetten	126
Oorlog en godsdienst hebben niets met elkaar te maken	130
Lof op eutopia	138
Epilogos	139

Het Moriaanse nu

more, more, more
always more
more and more

van Nusquama tot Facebook
see more
read more
learn more
want more

like More,
more like this
less is more
no more
inglorious than that glory that is gained by war

Het utopische Esperanto

Utopio estas mia nomo, la lando kien iri neniŭ volas,
kaj tamen mi kun la Stato de Plato min kompari povas;
mi eble eĉ venkas, ĉar ĝi ekzistas nur el papero
kaj duba babilado, dum tie ĉi ja ĉio veras!
Miaj leĝoj estas la plej bonaj, mia popolo riĉ' kaj ĝoja
Eŭtopio, lando de feliĉ', tiu nomo estu mia!

Een gedichtje van vrouwe Ainigma

Twée schilderijen, drie mannen
nooit elkaar samen ontmoet.
Geboren in Rotterdam, London, Antwerpen.
Drie schilderijen, twee kunstenaars,
eerst privé, later museaal
te zien in Roma, London, New York.
Twée schilderijen, drie oratores latini,
nu humanisten genoemd
gestorven in Antwerpen, London, Basel.

Voorwoord in de vorm van een mail

Aan: desiderius@erasmus.eu; thomas@more.uk; pieter@gillis.vl
Cc: marc.cosyns@ugent.be

Waarde Desiderius Erasmus Roterodamus, Thomas More of London en Pieter Gillis van Antwerpen,

Zoals afgesproken sturen we jullie via mail de tekst die volgende week maandag zal verschijnen in ons maandblad *Later*.

Het is een doorlopende tekst in het lettertype ‘Perpetua’, zonder hoofdtitel, noch indeling, tussentitels of deelnummering. De uiteindelijke vormgeving wordt later bepaald door de eindredactie.

Wij denken en hopen dat wij jullie antwoorden op onze vragen goed registreerden, beeldsprakerig neerschreven hoe jullie uitweidend vertelden, getrouw de interactie die tussen jullie drieën veelvuldig plaatsvond noteerden.

Bij het beluisteren van de audio-opnames genoten wij een tweede maal van jullie eloquentie en eruditie. De verwondering jullie stem te horen via ons gesofisticeerde stemapparaatje tovert ons nog altijd een glimlach op het gezicht. Wat zal dit veroorzaken op video-opname? Zoals beloofd hebben we die nog niet bekeken. We weten niet of jullie vervat blijven in het beeld eens jullie weer weg zijn, terug in het schilderij, maar we hopen natuurlijk van wel, net zoals we hopen de toelating te krijgen de beelden te monteren voor een uniek televisie- of streamingprogramma. We willen hier later op terugkomen maar we kijken nu eerst uit naar jullie reactie op de tekst, de neerslag van onze samenspraak.

Correcties en opmerkingen betreffen alleen jullie eigen tekstgedeelten. Jullie kunnen verwijzen naar de regelnummers en hetzelfde lettertype gebruiken waar jullie voor kozen in onderling overleg, om zowel het samenhorige als het unieke te benadrukken. Lettertype Univers voor Desiderius, Utopia voor Thomas, Humanistica Cursiva voor Pieter. We herinneren ons levendig hoe jullie bijna gelijktijdig vroegen: en wat is het lettertype van de Dwaasheid die spreekt? Vrouwelijk op zijn minst, repliceerden wij. En jullie: een letterbeeld verafgoodt men niet.

Beste Desiderius, Thomas en Pieter, zoals we jullie bij de voornaam mochten noemen bij het eerste afscheid, vlak voor de zon op zijn hoogst stond, we zijn ervan overtuigd en vrezend godvruchtig met jullie dat dit interview vele tongen zal losmaken, en dat niet alleen omwille van de gepeperde uitspraken. Wij delen met jullie drie het nieuwe spreekwoord dat luidt: ‘Ik haat de man die niet vergeet wat hij bij ’t luisteren gelezen heeft.’

Jullie Ruth en Danira voor *Later*

O hadden wij, tezamen verbonden, gedrieën kunnen leven;
hoe wel ware het geweest, indien het lot
en de religie het toelieten. Doch
het graf verbinde ons.
Ik bid
dat de hemel ons
verenige. Zo zal de dood
schenken wat het leven niet geven kon.

(Grafchrift-epigram van Thomas More in kelkvorm gedrukt)

Het eerste interview

(Van het klooster naar de villa)

Het blijft onwezenlijk dat straks drie mannen uit het jaar 1516 hier zullen verschijnen. Het is 22 juni 2016 en de zonsopgang is voorzien op het uur 05:31.

Niemand anders dan wij twee, de journalisten, Ruth en Danira, onze drie supertechnici Adil, Bea en Patrick, en de arts zijn op de hoogte van deze ontmoeting. De radio-televisieopnamewagen staat verdekt opgesteld in Vogelenzang. De camera en geluidsapparatuur zijn nauwelijks op te merken in de kamer waar we hen zullen ontvangen. We willen alles zo natuurlijk en gemoedelijk mogelijk laten verlopen, zonder hen af te schrikken met hedendaagse technieken. Radio Gaga is ver weg, maar misschien toch dichtbij in Villa Voortman. Deze dag en deze plaats zijn uitgekozen, uitgekiend in overleg, discussie en samenspraak met de drie hoofdrolspelers. Om verschillende uiteenlopende, sommige voorlopig niet zo transparante redenen.

Drie portretschilderijen komen vandaag tot leven in het provinciaal cultuurcentrum Caermersklooster. Nog een zevende persoon is op de hoogte: Catherine. Zij heeft de sleutel van de zware houtijzeren deur, de toegang tot het museumgedeelte van het klooster, en de code van de glazen kooi, de zaal waar het Lam Gods ont(k)leed wordt. Vanuit drie verschillende musea bracht men drie schilderijen op dezelfde dag, 5 juni, binnen in het klooster in de veronderstelling dat het topstukken waren voor de tentoonstelling van de Antwerpse Katoenbaron Fernand Huts. Samen met kunsthistorica Katharina van Cauteren is hij te gast in Gent met *Voor God en Geld*,

Entre Dieu et l'argent, The birth of capitalism. Geen Latijnse titel op te merken, laat staan Grieks of Hebreeuws, de drie officiële talen van de gouden eeuw. Niet iedereen was gelukkig met het opzet van die tentoonstelling in dit provinciaal kader. Er was zelfs een kleine protestactie van enkele Gentse sociaal-culturele werkers én dokwerkers tijdens de opening op 17 juni, maar Huts lachte die weg in zijn bekende Antwerpse stijl.

Die stijl is niet besteed aan onze drie gasten, of toch twee van hen. Het was een van de redenen waarom het interview niet in het klooster zou plaatsvinden. Ze wilden verschijnen in een actueel Vlaanderen. Het Caermersklooster van de geschoeide karmelieten dateert van begin dertiende eeuw. Erasmus kent hun verhaal. Hij was in Gent toen de paters de kerk uitbreidden met een zevenhoekig koor met spitsboognissen en een beuk vol kapellen, betaald door rijke families à la Huts die er hun plaats in de hemel mee afkochten en hun wapenschilden via engelen een plaats gaven in de hemel. Erasmus had te veel tegen die praktijken geschreven. Het sarcasme waarmee hij het vertelde was onze Latijnse tolk en informaticus, Patrick, niet ontgaan tijdens het eerste contact die eerste nacht. Gedurende een maancyclus konden onze drie mannen tijdens de donkere nachtelijke uren van zonsondergang tot zonsopgang hun verwondering en verbazing uiten, vragen stellen, opmerkingen formuleren bij het voorstel dat wij met ons zevenen hadden uitgedokterd. Het oorspronkelijke idee en plan kwam van de arts, maar dat doet er nu niet meer toe, vindt hij. Het is een groepsproject geworden van zeven enthousiastelingen die de werkzaamheden openden. Ze gebruikten hun geloof en de wetenschappelijke maakbaarheid om hun Eutopia te verwezenlijken.

(Het voorstel)

500 jaar geleden zag *Utopia* het licht. Het boekje – 54 dubbelpagina's dun – had als ondertitel:

‘Een waarlijk gouden boekje, niet minder heilzaam als geestig, over de beste staatsinrichting en het nieuwe eiland Utopia, geschreven door de zeer aanzienlijke heer Thomas More burger en onderschout van de beroemde stad Londen, verzorgd door meester Pieter Gillis van Antwerpen en gedrukt door Dirk Martens van Aalst, drukker der Leuvense Alma Mater, thans voor het eerst met de grootste zorgvuldigheid uitgegeven. Met vergunning en privilege.’

Hoe zouden deze drie mannen, More, Gillis en Martens, nu naar de eerste uitgave van dat boekje en de vervolgeschiedenis kijken? Zouden we hen ergens kunnen samenbrengen anno 2016, virtueel? Het moet toch mogelijk zijn hen in levenden lijve nog eens bij elkaar te brengen, te verenigen.

‘Ik kan contact maken met de geportretteerde persoon door zijn ziekte die ik ontwaar; een magische gave die ik overerfde van een middeleeuwse voorouder in vrouwelijke lijn die de kruideneeskunde beoefende,’ zei de arts. ‘Als iemand dat contact verder artificieel intelligent kan omzetten en tot leven brengen, moet zo een ontmoeting toch lukken, als zij dit zelf willen natuurlijk.’

‘Hebben zij in die omstandigheden nog een wil?’ vroeg Adil, onze jongste informaticus, zich af.

‘Je raakt de kern met deze vraag. Laten we het proberen,’ zei de arts. En zo geschiedde.

Pieter Gillis was in de wolken. Hij wou maar al te graag weten hoe het verder verlopen was met het boekje, maar vooral met zijn kinderen, met Niklaes de oudste. More had hem nog teder vastgehouden twee dagen na zijn geboorte. En zijn vrienden, hadden zij die woelige tijd van brandstapels en kerkelijke processen overleefd? Zou er nog iets van de reformatie overgebleven zijn of was het een verloren droom?

More weifelde, aarzelde. Wou hij weten of zijn onthoofding zinvol was geweest voor de toekomst? Hij die zelf zo getwijfeld had of hij wel het recht had zijn kinderen en familie mee te sleuren in zijn persoonlijke, ethisch consequente strijd? Hij was bang te moeten inzien dat hij misschien toch niet de juiste keuze had gemaakt en dat hij Erasmus ten slotte zou moeten gelijk geven. ‘Vraag het aan kardinaal Fisher, van hem is er een prachtig portret gemaakt door mijn vriend Holbein. Fisher twijfelde geen moment om te weigeren zijn handtekening te plaatsen onder die verderfelijke *bill* van Henry VIII.’ Fisher was een van de weinige bisschoppen zonder kinderen, dat maakte het misschien gemakkelijker.

‘I want you,’ had de arts gezegd tegen More. ‘Omdat jij als burger een “holy saint” geworden bent, weliswaar samen met Fisher, met 22 juni als naamdag.’

‘Als ik op die dag mag verschijnen, wil ik misschien deze keer toegeven,’ antwoordde hij *in dubio sancto*. More besliste ten slotte positief toen hij hoorde dat we de diptiek van Erasmus en Gillis tot leven zouden brengen. ‘*Tabella loquitur*,’ uitte hij geëmotioneerd. Hij declameerde de elegie die hij schreef toen hij die diptiek in ontvangst mocht nemen in Calais:

*‘Quanti olim fuerant Pollux et Castor amici
Erasmus tantos Egidiumque fero
Morus ab his dolet esse loco, coniunctus more
Tam prope quam quisquam vix queat esse sibi
Sic desyderio est consultum absentis, vt horum
Reddat amans animum littera, corpus ego.’*

De arts begreep het niet letterlijk, maar keerde samen met Adil met blij gemoed terug uit New York, overtuigd dat het zou lukken.

Martens weigerde. Te oud, hij vond zichzelf niet zo belangrijk. Geen uniek schilderij, niet goed genoeg bevonden voor de tweede druk van *Utopia*, verdreven uit Leuven, en een standbeeld ná zijn dood omdat Aalst een deel van de erfgoedkoek wou. ‘Nodig Raphael Hythlodæus uit. Het probleem is dat die man niet bestaat en de enige afbeelding die ik ken is die van het Insula. Maar... volgens mij is die Raphael Erasmus,’ sprak hij geheimzinnig. ‘Als je Desiderius uitnodigt, heb je ze meteen alle twee. En Erasmus, van hem zijn er meer dan genoeg afbeeldingen gemaakt tijdens zijn leven. Hij zal maar al te graag ingaan op jullie verzoek, hoewel hij dit in het begin zal ontkennen met een toepasselijk proverbium. Zorg voor correct Latijn, want met het Vlaams dat gij nu met mij spreekt zult ge niet ver komen,’ gaf hij ons als raad mee.

Erasmus stemde spreekwoordelijk toe. Hij was geflatteerd door Patrick's Latijn. Immens geïnteresseerd, nieuwsgierig hoe meningen, opinies, columns, blogs, Tedtalks, zelfs adviezen via kranten, tijdschriften maar vooral internet de wijde wereld bereikten. Zijn *civis mundi sum* niet meer beperkt tot Europa.

Erasmus, More en Gillis hebben elkaar nooit samen ontmoet. Erasmus had op drie van zijn reizen naar Engeland bij More gelogd. Tijdens zijn eerste verblijf van meer dan acht maanden in 1499 was hij via zijn pupil en weldoener William Blount met hem in contact gekomen. Sindsdien zou hij hem 'mijn jonge vriend Thomas' noemen en aanschrijven. Gillis had aan beiden afzonderlijk onderdak geboden. Dirk Martens had Gillis in contact gebracht met Erasmus en Erasmus hem dan weer met More. Gillis belegde in zijn huis samenkomsten en ontmoetingen met hen als gastsprekers, de *Oratores Latini*. Het was zijn droom hen ooit eens samen te brengen in zijn huis voor de *bonae litterae*. De veranderende politieke situatie en de katholieke positie maakte dit onmogelijk en dreef hen zelfs uit elkaar.

(Het ideale gesprek)

Bijna geruisloos stoppen met een kleine tussentijd drie elektrische wagens aan de Villa. We hadden eerst geopteerd voor een familiewagen met ruimte, maar die was niet beschikbaar. Men reed er de grootste Vlaamse filosoof mee rond om zijn *passion of life* advertentiegewijs uit te dragen. Achteraf beschouwd was het beter de mannen afzonderlijk met hun begeleider een voor een te laten toekomen zodat het onderlinge contact kon plaatsvinden in de Villa zelf.

Gillis als eerste. Hij is de jongste, geboren in 1486 en op het schilderij een man van eenendertig. Zwarte tabbaard met hermelijnen kraag, een baret op het hoofd. Hij heeft een brief in zijn linkerhand die hij in zijn mantel laat glijden voor hij onze uitgestoken hand drukt. Bea, die hem nu al zoveel maannachten wegwijs maakt in het computer- en internetgebeuren, stelt ons, Ruth en Danira, voor als zijn leeftijdsgenoten van vijf eeuwen later. Zij heeft hem op alles zo goed mogelijk voorbereid, ook op ons, de twee vrouwelijke journalisten. Schattig, hoe verlegen hij naar ons kijkt, denken we beiden, maar... is dat geen seksistische gedachte?

More komt plechtstatiger binnen, begeleid door de arts. Zijn halsketting zit verweven in zijn tabbaard, de gulden Tudor-roos begeleidt met wat onwennige klank de begroeting: *'Magister Aegidius? Credere non potui!'*

'Thomas Morus, ongelooflijk! Zo aangekleed met deze ketting heb ik je nooit gezien,' zegt Gillis. Het portret van More is tien jaar later geschilderd dan dat van Gillis. 'Niet door Metsys maar door Holbein de jongere in 1527 – negen- enveertig was ik, of moet ik 'ben' zeggen, toen Holbein bij